

CZU: 81'373.2

PERSPECTIVA PRAGMATICĂ A ACTULUI DENOMINĂRII ÎNTRE CONVENȚIONAL ȘI NECONVENȚIONAL

Tatiana TREBEȘ

Universitatea de Stat din Moldova

Lucrarea de față propune premisele studierii antroponimiei din perspectivă pragmatică, care impune redimensionarea sferei semantice a termenului nume propriu / antroponim, tratat ca produs al actului de nominație. Extinderea sferei semantice a termenului antroponim a dus la identificarea a noi categorii funcționale ale numelui propriu.

Cuvinte-cheie: pragmatică, nume propriu, antroponim, act de vorbire, antroponim convențional/neconvențional.

THE PRAGMATIC PERSPECTIVE OF THE DENOMINATIVE ACT BETWEEN CONVENTIONAL AND UNCONVENTIONAL

This article aims to present the premises of anthroponymy study from the pragmatic point of view, that imposes the redimensioning the semantic sphere of the term proper name/anthroponym, treated as a product of the nominative act. the extending of the semantic sphere of the term anthroponym due to the identification of new functional categories of the proper names.

Keywords: pragmatics, proper name, anthroponym, speech acts, conventional/unconventional anthroponym.

Termenul de **nume propriu**, ca obiect de studiu al onomasticii, este calchiat din limba greacă $\delta\nu\omicron\mu\alpha$ $\kappa\acute{\upsilon}\rho\iota\omicron\nu$ (onoma kyrion), unde era utilizat în opoziție cu $\pi\rho\omicron\sigma\eta\gamma\omicron\rho\acute{\iota}\alpha$ (onoma proseigorikon) sau cu ceea ce gramaticienii numesc apelative, iar logicienii nume generale.

Ca obiect de studiu al lingvisticii, conceptul de nume propriu este unul controversat, întrucât diverși cercetători îl definesc în mod diferit.

Gramatica Limbii Române tratează numele proprii drept „o clasă de substantive care se opune substantivelor comune prin particularități semantice și gramaticale. Ambele clase substantivale denumesc obiecte (în sens foarte larg), deosebindu-se prin natura și scopul denominației: substantivele comune desemnează obiecte încadrate în clase prin referirea la anumite trăsături generale esențiale, în timp ce substantivele proprii denumesc obiecte pe care le identifică, individualizându-le în cadrul unei clase generale. Numele proprii reprezintă un sistem de nominație suplimentară, fiind atribuite unor obiecte desemnate prin numele comun, generalizator al clasei din care fac parte. Denominația prin substantive proprii are un caracter restrâns, fiind limitată la anumite clase de obiecte: persoane, locuri, animale etc.” [1].

Prin urmare, substantivele proprii / numele proprii denumesc obiecte individuale, care aparțin diferitelor clase semantice, cum ar fi: **uman**, termenii antroponimici: prenume, nume, supranume, hipocoristic, poreclă etc.), **animal** – termeni ce denumesc animale individualizate de om, **geografici** – toponime, hidronime etc., precum și nume / termeni ce aparțin domeniului **mitologic, social-politic** etc.

Pornind de la definiția clasică, conform căreia numele proprii denumesc o entitate unică, care, spre deosebire de numele comun, are funcția de a numi, a identifica și a individualiza un obiect din întreaga clasă de entități, cercetătorul De Willy van Langendonck, în lucrarea „Teoria și tipologia numelor proprii”, susține că numele proprii pot fi clasificate în patru grupe majore:

- prima grupă tratează așa-numitele „**proprial lemma**” – adică, numele propriu cu valoare de lexem privit paradigmatic sau numele prototipice, cum ar fi numele de persoană, numele de locuri, numele de animale etc.;
- a doua subclasă tratează o categorie de **nume proprii neprototipice** – referindu-se la **apelative** ca nume proprii, de exemplu: nume de branduri, limbi, culori, boli etc. sau ceea ce dicționarele numesc **proprio-apellative lemmas**;
- a treia și a patra grupe reprezintă niște categorii marginale de nume proprii care sunt reprezentate de către un „**ad-hoc proprial**” – adică, un referent ad-hoc sau proprio-appellative lemmas, cum ar fi **autonimele** [2].

Pornind de la această clasificare, **numele proprii de persoană** sau **antroponimul**, ca exemplu de „**proprial lemma**”, este încadrat în categoria numelor prototipice și constituie o clasă aparte de semne, care se deosebește de numele comune prin funcția lui primară de identificare și individualizare a unei persoane.

Definit în opoziție cu numele comune, distincția dintre antroponim și numele comun se situează la nivel gramatical, semantic și pragmatic.

Din punct de vedere **semantic**, cele două clase de nume se deosebesc prin natura și scopul denotației: numele propriu denumește persoane, pe care, totodată, le identifică, spre deosebire de numele comun, care desemnează obiecte încadrate într-o anumită clasă și care au anumite trăsături generale.

Din punct de vedere **gramatical**, antroponimul posedă aceleași categorii gramaticale ca și substantivele comune: determinarea, genul, numărul și cazul.

Din punct de vedere **pragmatic**, numele proprii de persoană reprezintă acte de vorbire sau acte lingvistice care indică cunoștințele comune participanților la actul comunicativ. Altfel spus, analiza antroponimelor din perspectivă pragmatică trebuie să includă intenția comunicativă a subiectului, contextul, performanța și actul, acestea reprezentând conceptele de bază cu care operează pragmatica.

Dat fiind faptul că obiectele din lumea înconjurătoare / ființele umane obțin nume în urma producerii unui act de vorbire / act de limbaj, antroponimia modernă, spre deosebire de cea tradițională, trebuie să trateze numele propriu pornind de la funcția comunicativă a limbajului, ceea ce înseamnă pragmatizarea antroponimiei. Or, pragmatizarea antroponimiei înseamnă „o lărgire a obiectului său-cadru prin revizuirea vechilor concepte și prin integrarea problematicii antroponimice în sfera de investigație a pragmaticii” [3] și abordarea conceptului de nume propriu de persoană din perspectiva actului de denotație, dată fiind funcția specifică a antroponimelor, de individualizare / de identificare a ființelor umane.

În acest sens considerăm utilă remarca lui Oliviu Felecan, care consideră că „în ansamblul lor, numele proprii de persoană sunt create din două componente: una verbală și una nonverbală” [4].

Componenta verbală exprimă/sugerează genul persoanei (feminin sau masculin), apartenența etnică sau religioasă, iar componenta nonverbală reprezintă modul de ortografiere a numelui. Analizate împreună, aceste două componente ale numelui contribuie la realizarea funcției de identificare și individualizare a celui numit „prin intermediul unei formule de denotație performativă de tipul: *Eu te numesc N*” [4], formulă care reprezintă un argument al faptului că numirea este un act lingvistic / un act de vorbire.

Privit ca *designatum* și ca *produs al actului de vorbire/al actului de numire ca act de vorbire*, se impune extinderea sferei semantice a termenului *antroponim*, de la utilizarea acestuia cu înțelesul de *nume propriu de persoană* (ca obiect de studiu al onomasticii tradiționale) până la cercetarea antroponimului cu semnificația de *termen/expresie utilizată de locutor pentru identificarea unei persoane sau a unui grup de persoane* (obiectul de studiu al onomasticii moderne / antroponimiei pragmatice).

Ca unitate de cercetare a onomasticii moderne, noțiunea de antroponim include atât *nume proprii oficiale, convenționale, constitutive* (prenume, nume de familie, specifice inventarului de nume tradițional, și antroponimele oficiale, derivate de la apelative prin intermediul procesului de onimizare, de exemplu: Moldoveanu, Pruteanu, Mutu etc.), cât și nume *proprii neconvenționale/neoficiale* (nume proprii de persoană care și-au pierdut funcția de antroponim și care, în urma procesului de deantroponimizare, s-au inclus în categoria apelativelor, fără a-și modifica forma).

În opinia lui D.Felecan, lărgirea sferei semantice de cuprindere a termenului *antroponim* sau a *expresiei utilizate de locutor pentru identificarea unei persoane sau a unui grup de persoane*, în practica denominativă curentă, a dus la apariția a două modalități verbale de identificare nominală a referentului:

- Prima, „*naturală*”, reperabilă în cadrul procesului de numire propriu-zisă, convențională, oficială, canonică, standard, având ca produse antroponimele convenționale / oficiale, canonice / standard;
- A doua, „*motivată*”, reperabilă în cadrul procesului de numire derivată, neconvențională, neoficială, necanonică, non-standard, având ca produse antroponimele neconvenționale / neoficiale, necanonice / non-standard [5].

Aceste două modalități verbale de identificare nominală a referentului, cea convențională și cea neconvențională, oferă locutorilor/participanților la actul de vorbire posibilitatea să aleagă acel semn verbal identificator, adică acea formă a numelui, care să satisfacă cerințele intenției lor comunicative.

Dacă numirea convențională se realizează într-un cadru ritualic (botez) și convențional sau oficial (înscrisura numelui în Registrul de Stare Civilă), fapt care face ca numele/antroponimul să devină parte integrantă a

formulei antroponimice de denotație oficială, atunci numirea neconvențională are loc într-un cadru non-ritualic, neconvențional și neoficial și „presupune implicarea a doi participanți – un individ 1, care conferă numele și un individ 2, cărui i se conferă numele – drept rezultat apărând antroponimele neoficiale, cum ar fi: hipocoristicul, porecla, supranumele” [6] și care, spre deosebire de antroponimele oficiale, nu mai au funcția de individualizare, ci reprezintă intenția celui care conferă numele de a crea o „etichetă verbală specificatoare / caracterizantă pentru individ” și care „are rolul de supraindividualizare” [5].

Având rolul de supraindividualizare și nefiind reglementate de vreo normă lingvistică sau onomastică, antroponimele neconvenționale pot fi convertite în antroponime convenționale, care să facă parte din structura formulei de denotație oficială. Este cazul „hipocoristicelor scurte” și al „hipocoristicelor diminutive” [7], care s-au integrat în sistemul oficial/convențional de denotație personală.

Astfel, datele înregistrate în *Registrele alfabetice ale actelor de naștere* din Orhei, anii 1995–2015, pe care le-am consultat, arată că numele cu forme scurte sau „hipocoristicele scurte” ocupă un rol important în evoluția sistemului de denotație personală, devenind destul de preferate.

Apărute din dorința de a evita omonimia antroponimică (acordarea aceluiași nume la mai mulți purtători), dar și din nevoia de a înlătura dificultatea folosirii numelor oficiale, care din cauza lungimii lor sunt greu de utilizat în viața de familie, „hipocoristicele scurte”, după cum le numește cercetătoarea M.Cosniceanu, sunt obținute prin intermediul apocopei, aferezei și sincopei.

Materialul empiric, excerptat din „Registrele alfabetice ale actelor de naștere”, arată că frecvența „hipocoristicelor scurte”, formate prin intermediul apocopei (fenomen fonetic care constă în dispariția unui sunet sau a unui grup de sunete de la sfârșitul unui cuvânt) este destul de mare, unele dintre ele având chiar câteva forme/variante, altele apărând doar o singură dată, de exemplu: *Daniel – Dan / Danu / Dăny; Daniela – Dana; Vladimir – Vlad; Vladislava – Vlada; Alexandru / Alexei – Alex; Alexandra / Alexandrina – Alexa; Sofia – Sofi; Gabriela / Gabriel – Gabi*, nume care trimit în egală măsură atât la genul masculin, cât și la cel feminin; *Magdalena – Magda; Maxim – Max; Nicolae – Nicu*.

Spre deosebire de „hipocoristicele scurte”, apărute prin intermediul apocopei, formele scurte care au luat naștere prin intermediul aferezei (cădere a unui sunet sau a unui grup de sunete de la începutul unui cuvânt) și a sincopei (fenomen fonetic care constă în dispariția unei vocale sau a unui grup de vocale neaccentuate între două consoane ale unui cuvânt) au o frecvență redusă, fiind înregistrate doar o singură dată pe parcursul perioadei de referință, cu excepția celor formate de la prenumele oficiale *Alexandru / Alexandra / Alexandrina*:

- **Sincopă:** *Aleandru – Sandu; Alexandra / Alexandrina – Sanda / Sandra, Sandina; Cristina – Tina; Margareta / Margarita – Rita; Valeria – Lera / Lerika; Veronica – Nica;*
- **Afereză:** *Andrian / Adrian – Andi / Ady; Cristian – Crinu; Cristina – Crina; Ecaterina – Katy; Elena – Lenka; Maria – Mașa; Sofia – Sonia; Ivan – Vania; Zinaida – Zina; Raisa – Raia; Lidia – Lida; Giovanni – Gioni.*

Analizând formele scurte ale prenumelor menționate mai sus, observăm că lângă „hipocoristicele scurte” tradiționale românești – *Alex, Alexa, Sandu, Crinu, Crina, Cristi, Tina, Dan* – apar și o serie de forme/variante de origine rusească sau occidentală. Formele scurte de origine rusească – *Mașa, Dașa, Ira, Dima, Natașa, Sonia, Vania, Raia, Lida* – sunt rezultatul influenței rusești asupra sistemului antroponimic tradițional în perioada sovietică și a numărului mare de ucraineni, ruși, găgăuzi în componența etnică a populației raionului (vorbitori de rusă) și a bilingvismului, fenomen caracteristic societății noastre.

Formele scurte de origine occidentală: *Andi* – provenit de la englezescul *Andy*; *Katy* – un diminutiv al englezescului *Kate*; *Dăny* – provenit, probabil, din varianta americană *Danny* și încercat a fi adaptat sistemului ortografic al limbii române la fel ca și *Andi*; *Gioni* – o formă scurtă a prenumelui italian *Giovanni* sau o adaptare fonetică și ortografică „hipocoristicului scurt” *Johnny*, provenit de la prenumele englezesc *John*; *Sofi* – care poate fi o formă scurtă, obținută prin apocopă de la prenumele tradițional *Sofia* sau o adaptare fonetică și ortografică a prenumelui occidental *Sophie*.

Oficiale au devenit și o serie de „hipocoristice diminutive”, forme dezmierdătoare ale prenumelor ce exprimă sentimente de afecțiune și care sunt formate cu ajutorul sufixelor *-uț, -aș, -el, -ela, -oară, -ina, -ică, -ița, -uța / uta* și al sufixului diminutival rusesc *-ka*:

- uț:** *Ionuț;*
- ela:** *Ionela, Petronela, Antonela, Dorinela, Aniela, Cristela;*
- ina:** *Nicolina, Emilina, Andreina, Soreina, Nicolina, Nadina, Vasilina;*
- uța:** *Anuța, Anicuța, Aniuta;*

-ița / iță: *Victorița, Gheorghică, Dumitrița, Luminița;*

-el: *Georgel, Ionel, Dorel, Costel;*

-aș: *Dumitraș, Ionaș;*

-ic / ică / ica: *Petrică, Anica, Cristic* – un diminutiv al formei scurte *Cristi*;

-ka: *Andreika, Lerika, Lenka* – ultimele două fiind forme diminutive obținute prin derivare de la „hipocoristele scurte” rusești *Lera* și *Lena*.

Din categoria antropimelor neconvenționale, care în urma actului de numire convențională au intrat în inventarul de nume oficial, pot fi considerate și exemplele: *Andrei Junior, Sergiu Junior, Prinț, Prințesa, Bukurie*, atestate în Registrele alfabetice ale actelor de naștere din Orhei, care reprezintă niște exemple autentice ale faptului de convertire a antropimelor neoficiale/neconvenționale în antropime convenționale, care să reprezinte un signum singular al obiectului numit. Utilizarea atributivului *junior*, în primele două exemple, sugerează nu doar intenția părinților de a-și individualiza copilul, dar și necesitatea de a evita omonimia antropimică, indicând și raportul de descendență (fiul considerat în raport cu tatăl său).

În concluzie remarcăm următoarele:

Analiza pragmatică a numelor proprii, în general, și a antropimelor, în special, tratează nu doar perspectiva structurală și cea funcțională a numelui propriu, dar și scopul, rolul de a stabili raportul dintre sistemul antropimic, ca dimensiune socială, și construcția actului verbal / actului de numire, care este reflectarea intenției locutorului.

Referințe:

1. GUȚU ROMALO, V. (coord.). *Gramatica limbii române (GALR)*, I. București: Editura Academiei Române, 2008.
2. VAN LANGENDONCK, W. *Teoria și tipologia numelor proprii*. Berlin / New York: Mout de Guyter, 2007.
3. MANU MAGDA, M. *Pragmatică și antropimie (considerații teoretice referitoare la sistemul apelativelor în limba română actuală)*. Disponibil <http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/V1461>
4. FELECAN, O. Tipologia numelor de firme din spațiul public românesc actual. În: *Limba română: ipostaze ale variației lingvistice. Actele celui de-al 10-lea Colocviu al Catedrei de limba română (București, 3-4 decembrie 2010)*, R.Zafiu, C.Ușurelu și H.Bogdan Oprea, vol. I, p.249-257. București: Editura Universității din București, 2011.
5. FELECAN, D. *Pragmatica numelui și a numirii neconvenționale: de la paradigme teoretice la practice discursive*. Cluj-Napoca: Mega, 2014.
6. IONESCU PÉREZ, G. Concepte, metodologie și terminologie în antropimia romanică. În: *Limba română, limbă romanică*. S. Reinheimer Rîpeanu și I. Vintilă Rădulescu (coord.), 215-230. București: Editura Academiei Române, 2007.
7. COSNICEANU, M. *Studiu asupra numelor de persoane*. Chișinău: Știința, 1973.

Prezentat la 23.11.2016